

SAMMANFATTNING AV
BARNOMBUDSMANNENS ÅRSRAPPORT 2018

Utanförskap, våld och kärlek till orten

Barns röster om att växa
upp i utsatta kommuner
och förorter

Innehåll

Barnombudsmannen har ordet	3
Sammanfattning av rapporten.....	5
Barnombudsmannens förslag	8
Barnens egna förslag	12

© Barnombudsmannen 2018

Texter: Barnombudsmannen

Illustrationer: Matilda Söderling

Grafisk form: Lisa Jansson/Global Reporting

Tryck: ÅTTA.45

Läs rapporten i sin helhet på: www.barnombudsmannen.se

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Telefon: 08-6922950

Telefon för dig under 18: 020-231010

E-post: info@barnombudsmannen.se

Webbplats: www.barnombudsmannen.se

Barnombudsmannen har ordet

Varje år ska Barnombudsmannen enligt lag lämna en rapport till regeringen om de frågor om barn och unga som vi anser att regeringen behöver ha kännedom om.¹ År 2018 handlar Barnombudsmannens årsrapport om hur barns rättigheter tillgodoses när barnen växer upp i utsatta kommuner och förorter.²

Sedan våren 2017 har Barnombudsmannen träffat och samlat in svar från mer än 900 barn. Barnen bor i utsatta kommuner och förorter runt om i Sverige, däribland glesbygdskommuner. På dessa platser har barn i genomsnitt sämre skolresultat, ekonomi och hälsa än i övriga landet.

Barnen ger en skrämmande bild av sin vardag – en bild som inte tydligt framkommer i den debatt som redan pågår om otrygghet. Att det förekommer stenkastning, bilbränder och skottlossningar är väl känt, men sällan förs diskussionen om hur barn påverkas av att växa upp i en våldsutsatt miljö. Ofta förutsätts våldet enbart vara kopplat tillorstädernas förorter, men rapporten visar att barn utsätts för våld i sin närmiljö på många sätt, och i olika delar av landet. Det är dags att börja lyssna på barnen, och att ta våldsutsattheten på allvar.

Flera barn beskriver också en vuxenvärld som har låga förväntningar på dem. Jag som barnombudsman kan inte acceptera att det finns barn i Sverige som möts av låga förväntningar från vuxenvärlden, oavsett var de bor. Om vi vuxna inte tror på barns förmåga och

ger dem möjligheter att utvecklas kommer barnen att göra denna negativa bild till sin egen och anpassa sig efter den. Men barnen visar oss också att det finns svar på vad som kan göras för att minska känslan av utanförskap och bristande framtidstro. Genom att lyssna, och genom att göra barn och unga delaktiga, kan vi åstadkomma förändring som stärker barnens rättigheter – idag och i framtiden.

Jag vill tacka de barn och unga som har delat med sig av sina erfarenheter och tankar om hur det är att växa upp i utsatta kommuner och förorter. Era röster är viktiga för att hitta långsiktiga lösningar, men har hittills saknats i den allmänna debatten. Era förslag till politiker är att stoppa våldet i era närområden, att ge er något att vara stolta över och att lyssna på era röster. Jag håller med!

Anna Karin Hildingson Boqvist,
vikarierande barnombudsman

1. 4 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

2. Läs mer om hur vi definierat och identifierat utsatta kommuner och förorter i den fullständiga rapporten.

Sammanfattning av rapporten

Enligt artikel 2 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ska varje barn i Sverige få sina rättigheter tillgodosedda utan åtskillnad av något slag. Det innebär att alla barn har samma rättigheter. Rättigheterna i barnkonventionen handlar bland annat om rätt till utbildning, rätt till bästa uppnåeliga hälsa, rätt till skäliga levnadsvillkor, rätt till delaktighet och rätt till skydd mot våld. Varje barn har också rätt att växa upp under förhållanden som främjar hans eller hennes möjligheter att nå sin fulla potential.

Samtidigt pekar studier på att ojämlikheten bland barn i landet ökar på flera områden. Det handlar exempelvis om skillnader i barns skolresultat, ekonomi och hälsa som är kopplade till bland annat var barnen bor.³ Den statistiska ojämlikhet som finns på flera områden kan tyda på att barns möjligheter att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda varierar, beroende på var i Sverige de bor. FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté) har också vid upprepade tillfällen uttryckt oro över de kommunala och regionala skillnader som finns när det gäller genomförandet av barnkonventionen i Sverige.⁴

De växande skillnaderna diskuteras flitigt i den allmänna och politiska debatten – men barns röster om den egna situationen hörs

sällan. Samtidigt är det i många fall bara barnen själva som kan berätta om deras rättigheter erkänns och förverkligas fullt ut, enligt FN:s barnrättskommitté.⁵ Barns röster är också en viktig del i att identifiera långsiktiga lösningar.

Barnombudsmannen har därför velat veta mer om barns upplevelser av att växa upp i utsatta kommuner och förorter och om de får sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda.

I en undersökning har Barnombudsmannen låtit fler än 900 barn berätta om hur det är att växa upp i områden där barn statistiskt sett har sämre villkor än i andra delar av Sverige. Det handlar om förorter till storstäderna, men också om kommuner runt om i Sverige, däribland glesbygdskommuner. Dessa platser skiljer sig åt på många sätt, men utsattheten för barn som bor i dessa områden, gällande ekonomi, hälsa och skolresultat, påminner om varandra. Utifrån statistik som Barnombudsmannen sammanställt har vi identifierat ett antal utsatta kommuner och förorter. Vi har sedan genomfört kvalitativa samtal med barn i tre av förorterna till storstäderna och i två av kommunerna. Med hjälp av samma statistik har Barnombudsmannen även fått svar på en kvantitativ enkät från barn i 27 kommuner och förorter.

Läs en längre metodgenomgång på
www.barnombudsmannen.se

3. Se exempelvis Skolverket, Likvärdig utbildning i svensk grundskola rapport 374, 2012, sid 43; SCB, Välfärd – statistik om välfärd, arbetsmarknad, utbildning och befolkning, 2018: 1, sid. 32; SOU 2017:47, Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa, sid. 32ff.

4. FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 11. Liknande kritik har framförts vid Sveriges tidigare granskningar 1993, 1999, 2005 och 2009.

5. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 5, Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter, 2003, punkt 48-50.

Barnen själva resonerar kring sin verklighet och tar upp en rad olika teman.

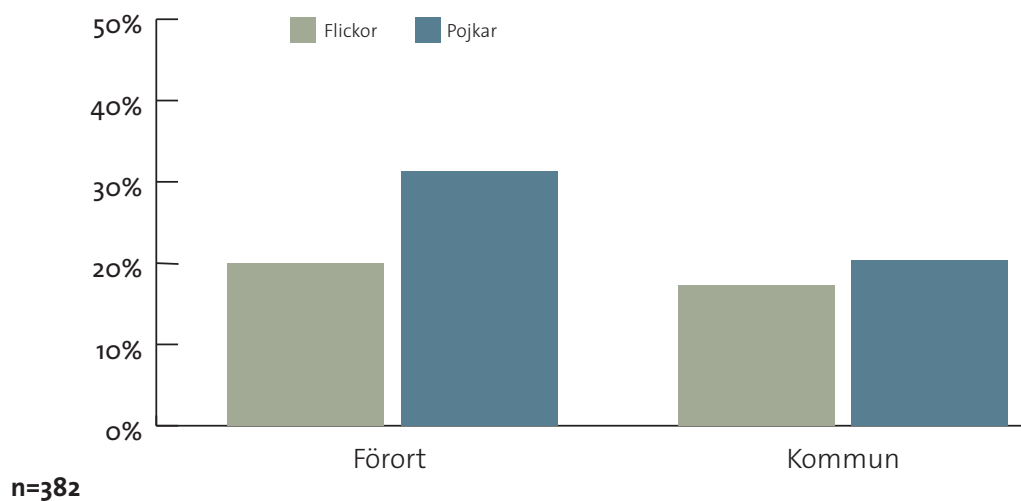
- › Barnen berättar att de känner ett utanförskap och en exkludering från stora delar av samhället. De tror inte att de kan förverkliga sina framtidsplaner utan att först behöva flytta, eftersom det antingen saknas arbeten, eller att personer från dessa orter diskrimineras.
- › Samtliga barn som fått frågan om de anser att de har samma möjligheter som andra barn i Sverige har svarat nej. Gemensamt för flera barn är att de beskriver en känsla av utanförskap i förhållande till andra barn som de tror har det bättre. Simon, som bor i en glesbygdskommun, beskriver avståndet till boende i storstäder så här: "Rika prinsessor och prinsar. Det är ju nästan sant. Vi är inavel och de är himla kungligheter."
- › Många av barnen trivs i sitt närområde. Samtidigt är barnens vardag kantad av våld och kriminalitet. Det kan handla om att de utsätts för våld och sexuella trakasserier, men också om skottlossningar och drogförsäljning i området. "Jag brukar höra skott ibland och jag hör att människor blir dödade med kniv, då blir jag oftast rädd." Så svarar ett barn på vår fråga om varför hen ibland känner sig otrygg i sitt bostadsområde.
- › Även barn som är fyra och fem år gamla beskriver våld – på förskolan eller i sitt närområde. Barn säger också att de begränsas i sin vardag genom att de hålls inne. Ivar berättar: "Jag har gård, men jag får inte gå ut på den."
- › Barnen beskriver en skola där det är svårt att få studiero och som präglas av våld, stök och otrygghet. Barnen pratar också om täta lärarbyten och om brist på stöd. Flera barn beskriver en vuxenvärld som har låga

"Rika prinsessor och prinsar. Det är ju nästan sant. Vi är inavel och de är himla kungligheter."

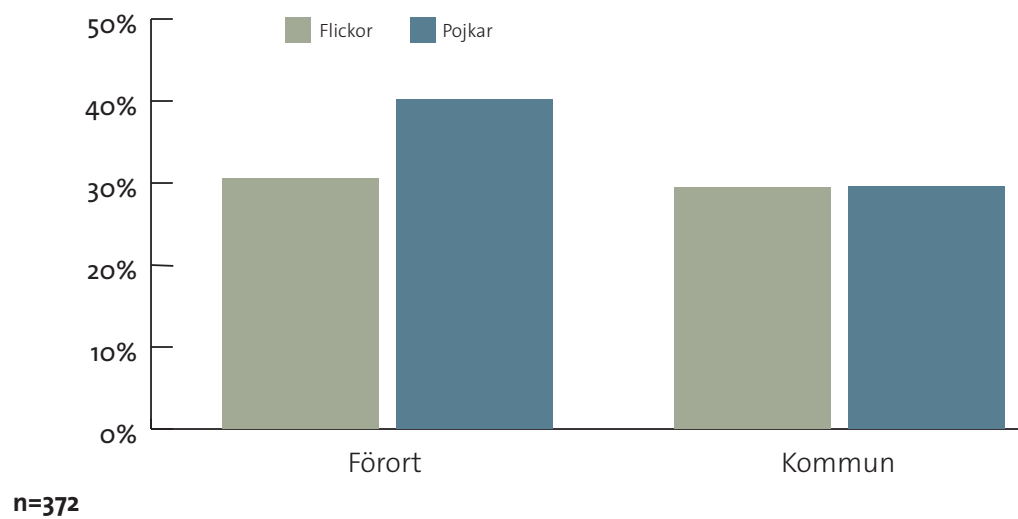
förväntningar på dem. Sara berättar om sin skola: "Lärarna där, de var inte så bra. De tänkte att 'De här eleverna, de kommer aldrig lära sig något, så det spelar ingen roll om vi typ kollar på film varje dag'. Så vi bara satt där."

- › De låga förväntningarna påverkar barnens självbild och deras framtidstro. När vi möter Basim säger han: "Jag vet att jag kommer att bli utsatt i hela mitt liv." Vart femte barn i årskurs 5 tror att det kommer bli ganska, eller väldigt svårt, att hitta ett jobb i framtiden. Bland pojkar i förort svarar var tredje samma sak. Tilltron sänks ju äldre barnen blir. I årskurs 8 tror nästan vart tredje barn att de kommer ha svårigheter att hitta ett jobb. Bland pojkar i förort är motsvarande siffra fyra av tio.
- › Den känsla av utanförskap och exkludering som flera barn beskriver kan också ta sig uttryck i låg tilltro till det politiska systemet. Alice säger så här: "Ja men vad gör det, om jag röstar, det påverkar ändå ingenting, det är ändå de i Stockholm som kommer få största makten, det är deras röster som räknas." Samtidigt ser vi hur barn som är delaktiga inom olika organisationer eller fritidsverksamheter känner en större tillit till samhället och en ökad känsla av att kunna påverka sin situation.

Andel barn i årskurs 5 som tror att det kommer att bli ganska, eller väldigt, svårt att få ett jobb i framtiden

Andel barn i årskurs 8 som tror att det kommer att bli ganska, eller väldigt, svårt att få ett jobb i framtiden

Barnombudsmannens förslag

Barnombudsmannen anser att det barnen berättat tyder på att barns mänskliga rättigheter inte fullt ut tillgodoses när det gäller till exempel rätten till skydd mot våld och rätten att utvecklas till sin fulla potential.

Barnombudsmannen vill därför se följande förändringar:

Säkerställ barnets rätt till skydd mot våld, kränkningar och trakasserier

> Anta en samlad nationell handlingsplan för att motverka våld mot barn.

Trots att barn vi träffat säger att de är trygga, har många barn berättat om hur de bevittnat eller upplevt olika former av våld i sitt närområde. Några barn berättar även om allvarliga

kränkningar, trakasserier och våld i skolan, samt om en vuxenvärld som inte agerar. Barnombudsmannen anser att det är anmärkningsvärt att även de yngre barnen beskriver våld där de bor, och på förskolan. Våldet får konsekvenser för barns uppväxt och påverkar också deras möjlighet att utvecklas till sin fulla potential, enligt barnkonventionens artikel 6.

Barnkonventionens artikel 19 anger att staten ska skydda barnet mot alla former av våld. Utifrån barnens erfarenheter är det tydligt att Sverige inte lever upp till detta. Barnombudsmannen anser därför att regeringen bör ta fram en samlad nationell handlingsplan för att förebygga och stoppa våld mot barn, inom alla delar av samhället.

Säkerställ likvärdig utbildning för alla barn

- > Säkerställ kontinuitet och kvalitet i barnets lärande.
- > Skriv in i läroplanerna att alla skolor och förskolor ska informera barn och vårdnadshavare om den hjälp och det stöd barn har rätt till.
- > Stärk studie- och yrkesvägledningen i utsatta kommuner och förorter.

Barn vi har träffat berättar om låga förväntningar från vuxenvärlden, en otrygg skolmiljö och täta lärarbyten. Barnombudsmannen menar att det är av stor vikt att säkerställa kvalitet och kontinuitet i barnens lärande. Detta kan innefatta att ge lärare stöd och möjlighet att stanna kvar på skolor och förskolor i utsatta områden. Att barn ska ha lika tillgång till utbildning framgår av både skollagen och barnkonventionen. Barnombudsmannen anser att det bör införas obligatoriska moment på rektors- och lärarutbildningen som ger kunskap och verktyg att skapa förutsättningar för lika tillgång till utbildning. Däri bör ingå kunskap om hur vuxnas förväntningar påverkar barns möjligheter i skolan och förskolan.

För att barnet ska kunna ta tillvara sina rättigheter är det grundläggande att barnet och dess vårdnadshavare får information om barnets rätt

till stöd i skolan. Barnet och vårdnadshavaren måste också ha tillgång till den kunskap som krävs för att kunna ställa krav på att få barnets rättigheter tillgodosedda. Barnombudsmannen föreslår att avsnittet i läroplanen för respektive skolform som behandlar elevernas ansvar och inflytande utökas till att även innefatta riktlinjer för skolans personal om att informera eleverna om vilka rättigheter de har. Detsamma föreslås i läroplanen för förskolan i avsnittet om barns inflytande. Det kan exempelvis handla om stöd i undervisningen, elevhälsoinsatser och rättigheter vad gäller trygghet och studiero, samt rätten till en skola och förskola fri från kränkningar. Det ska vara en självklarhet att barn vet att de alltid ska kunna vända sig till en vuxen för att få hjälp och stöd.

Flera av de barn som vi pratat med har vittnat om en bristande framtidstro när det gäller utbildning och möjlighet att få ett arbete. Barnombudsmannen menar att studie- och yrkesvägledningen är av stor betydelse för att barn ska ha likvärdiga möjligheter att utvecklas och kunna göra välgrundade val. Det kan behövas särskilda åtgärder riktade mot skolor i utsatta kommuner och förorter, för att kunna bryta det mönster av låga förväntningar som barnen upplever från vuxna och barnens bristande tilltro till sin egen förmåga.

Stärk barnets rätt till delaktighet och en meningsfull fritid

- > Säkerställ jämförbar statistik över barns levnadsvillkor.
- > Säkerställ att barn har likvärdig tillgång till fritidsaktiviteter, oavsett kön, bakgrund och bostadsort.
- > Skapa lokala forum för inflytande där barn kan söka medel för att förverkliga egna projekt och aktiviteter.

För att kunna vidta lämpliga åtgärder och göra prioriteringar som rör barn är det nödvändigt att ha god kunskap om barns levnadsvillkor på lokal, regional och nationell nivå. Det finns ett antal kvantitativa undersökningar i Sverige där barn får beskriva sina levnadsvillkor på olika områden. Barnombudsmannen tycker att detta är bra, men anser att mer behöver göras för att garantera barnets rätt till delaktighet på en övergripande nivå. En central del i detta är att säkerställa ett tillräckligt stort och representativt urval i undersökningar för att meningsfulla jämförelser mellan viktiga grupper ska kunna göras. Det krävs också att

metoder utarbetas så att även yngre barn görs delaktiga i undersökningar kring barns levnadsvillkor.

I barnkonventionens artikel 31 understryks barnets rätt till lek, vila och fritid, anpassat till barnets ålder. Barnombudsmannen menar att det är viktigt att arbeta uppsökande för att koppla samman alla barn med det fritidsutbud som erbjuds lokalt. Det befintliga fritidsutbudet måste också anpassas så att barn, oavsett kön, bostadsort, ekonomiska förutsättningar och ursprung, kan delta på lika villkor.

Barnombudsmannen anser vidare att det bör finnas lokala forum dit barn kan vända sig för att få ett verkligt inflytande. Via dessa forum ska barn uppmuntras att söka särskilt avsatta medel för egna projekt och aktiviteter. Det bör även vara möjligt för barn att lämna förslag till lokala beslutsfattare. En förutsättning för inflytande och delaktighet är att alla barn har kunskap om sina möjligheter och rättigheter att påverka beslutsfattare på olika nivåer.

Barnens egna förslag

Barnen själva har flera förslag om hur deras situation kan förändras till det bättre.

Lyssna till barn och unga

Flera av barnen säger att det är viktigt att politiker och andra vuxna lyssnar på barn och gör dem delaktiga i sin egen vardag. Alice konstaterar att barns åsikter inte värdesätts idag:

”Nej, det känns ju att de pratar alltid bara ’jo, ni är så små, ni kan inte göra det här och det här’. Men sen tänker man, okej, ni som är vuxna då, det är ni som då ska hjälpa oss och lösa saker. Men det verkar inte gå så bra för er heller. Så ni kanske borde lyssna på oss unga också lite mer.”

Katarina förklarar varför det är viktigt för politikerna att faktiskt själva komma till de utsatta områdena och möta barnen:

”Bara visa er att ni finns och är det någon som vill säga någonting så kan ni förklara vissa saker, och på så sätt kan det ju också bli fler som blir engagerade och blir intresserade av det [politik].”

Flera av barnen tycker det är viktigt att politiker står upp för människors lika värde och motverkar att samhället delas upp. Hisham tycker frågor om bakgrund är viktig:

”Men att man jobbar på, det här med att det inte blir grupperingar i samhället, att alla känner att de tillhör det svenska samhället, att de kan känna sig som en svensk. Att alla liksom... Att ingen har något emot varandra på grund av deras bakgrund eller etnicitet, det är kanske det viktigaste.”

Stoppa våldet

Flera barn uppmanar politikerna att bemöta våldet som finns i deras närområde. Clara har bara ett enda råd:

”Alltså tänk mest på barnen, och tänk mest på alltså barnens framtid och tänk mest på hur man kan stoppa våld och hur barnen skulle ha det bra i framtiden.”

En annan flicka tror att det vore bra om polisen syntes mer ute bland människor:

”Och att polisen borde synas mer här och försöka få kontakt och prata med ungdomarna så att båda förstår att det är inte någon... alltså polisen är inte dåliga människor, utan de vill bara hjälpa oss i samhället och sånt.”

Många barn beskriver skolan som kaotisk med stök, våld och trakasserier och efterlyser vuxna som kan skapa en trygg och lugn miljö. Sara tycker att lärarna inte ingriper snabbt nog:

”Ja, lite att lärarna borde vara snabba och säga emot om de ser att en elev blir kränkt på olika sätt, även om det bara är att putta till eller något. För det kan hända att typ någon säger något taskigt mot mig eller mot henne, men då läraren typ ser men säger inget emot.”

Kim beskriver hur en bra skola skulle vara:

”Det ska vara en plats att alltså man ska känna sig trygg, men samtidigt alltså man ska vara sig själv också.”

Ge oss något att vara stolta över

Barnen önskar att politikerna kunde ge dem något att vara stolta över i bostadsområdet och tror det skulle hjälpa orter som blivit stigmatiserade eller bortglömda. Kasper föreslår ett tivoli:

”Alltså jag tror väl om de skulle göra någon typ av tivoli, som Gröna Lund, Liseberg, alltså det skulle bli fantastiskt. Många skulle komma och åka runt och de skulle väl gilla att stanna här på sommaren, och kanske flytta hit.”

Elmas är inne på samma typ av tankegångar:

”De här områdena som är lite outvecklade eller ganska oroligt och så, om man skulle kunna göra något stort där, om man skulle kunna bygga en sevärdhet eller ett museum eller kan-

ske ett högt hus eller något sånt, som folk vill komma och kolla på. Då kommer de till den här delen. Och sen ser de också allt bra.”

Irma tror istället att kommunen borde förvalta det de redan har:

”Men det känns att de driver på massa projekt, men som egentligen inte typ hjälper befolkningen här. Och det känns som att det skulle vara bra om de typ försökte, i stället för att satsa och bygga nya saker och göra projekt, utan göra någonting som faktiskt hjälper oss här.”

Mahir tycker inte det behövs någonting nytt, utan uppmanar politiker att upptäcka det som redan finns:

”Kom hit, det finns fotbollsplan och allt chill här.”

Ta del av hela rapporten på:
www.barnombudsmannen.se

BARNOMBUDSMANNEN

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Telefon: 08-6922950

Telefon för dig under 18: 020-231010

E-post: info@barnombudsmannen.se

Webbplats: www.barnombudsmannen.se